

ÇUKUR OVADA

# MEMLEKET

On beş günde bir çıkar

Yıl : 1

Sayı 6 : 19

1 Teşrinisani 1929

Niğdeye bakış

İsmail Habip

Mazide Adana

Sevük Tekin

İzzet Ef. Conku

Elif. Ha.

Ahlakî terbiye

Egyup Hamdi

Fiati 10 kuruştur.

# MEMLEKET

İdarehanesi

Adana Muallimler  
birliğinde dairesi  
mahsus

Adana muntaka maarif eminliğinin himayesinde  
On beş günde bir çıkar

Sayı : 6 — 19

1 Teşriisani 1929

Yıl : 1

Memleket intibaları :

## Niğde'den notlar

— 1 —

### Beldeye bakış

Otomobilimiz Ulukışla'dan hareket edip te bir saat içinde iki yokuşu bitirince önümüze Niğde ovası açılıyor . Bu ova 1200 rakımlı bir yayla , karşıda , daha bir iki bin metro fazlalıkla yükselen Hasan dağı . Burnu yokarı kalkmış heyulâî bir gemi gibi bu yaylada yüzüyor sanırsın .

Kemerhisara vardık . Burası Niğdeye on kilometrolük bir yer, Romalılar devrindeki meşhur « Tiyan » şehri işte buradaydı . Semiramis şosesi denen ana cadde buradan geçerdi . Bu beldedeki menba Jüpitere vakfedilmişti . Menba orada bir gölcük yapıyor, gölün suyu tuzlu imiş . (1)

Abbasî devleti Bizanslılara karşı Anadoluya doğru tevessü ederken buraya kadar geldi . Halife Memun hudutlara çok ehemmiyet veriyordu . Hudutlarının ehemmiyeti için de Anadolu merkezinin

zaptı lâzımdı . Bu maksatla Torosları geçti . « Tiyan » şehrini aldı . Araplar bunun ismini derhal tarip ile « Tivane » dediler . Halife bu namla oraya yeni bir şehir kurdu . Kaleye islâm askerleri bıraktı . Fakat maksadını tam bitirmeden vefat etti . Yerine geçen halife Mutasım ise hudutlarda tecavüzî bir siyaset yerine tedafüi kalmayı tercih etmişti . Torosların cenup eteklerine çekildi . Lâkin Tivane şehri mamur ve müstahkem kalırsa Bizanslıların işine yarayacaktı . Derhal şehri ve kaleyi yıktırdı . (2)

Eski Tiyanın su kemerleriyle bazı harabeleri , sol tarafta hâlâ duruyormuş , fakat şimdiki şose bize yalnız dolgun bir ark gibi akan o menba suyunu gösteriyor . Vaktiyle Jüpitere mevkuf olan bu mukaddes su hafif şırıltılarla eski maceraları anlatıyor gi-

bi . Kıymetli insanlar kendilerinden fazla eserlerini gösterirler . Bu su da öyle . Boz renkli ova ortasında yeşil ağaçlıklardan mürekkep uzun bir eser yaratmış . Ovaya hakim son yokuştan bakarken hâlik olan suyu göremiyorsun , fakat mahlûk olan eser ovanın ortasında zümrüt bir kuşaktır !

Niğdeye girerken nehre benzer dolgun bir sudan geçeceğim sanıyordum . Çünkü Niğdeyi « Nekte » diye telâfuz eden meşhur Arap seyahatçisi İbni Batuta burada Kara su namında bir nehirden bahsediyor . Nehirde naoralılar varmış . (3)

Niğdeyi görünce anladım ki yedi asır evvelki Arap seyahatçisi ya rüya görmüş , yahut kitapta Niğde ismi başka isimle karıştırılmış . Burada Naoralı nehir değil sadece kuru bir su yatağı var . Tevekkeli Faruk Nafiz , " Handuvarları " nda , Niğdeye temas ederken :

Geçiyordu araba suya benzer bir yoldan !

demiyor , bu su küruyarak yol olmuş . Ondan sonraki mısra da şu :

Karşıda hisar gibi Niğde yükseliyordu .

Hayır , hisar gibi yükselen Niğde değil , Niğdenin dörtte biridir . Bu belde bir dil'i

açık kalmış , üç dil'i kabartma bir müstatile benziyor . Sağdaki dil'i Alâettin tepesi , soldaki Kayabaşı , karşıdaki dil'i da tepe viran . Düzlükte dahi Niğdenin resmî binalarıyla yeni çarşısı müstatilin göbeğini nakışlamak isteyen bir küme halinde bu düzlüğü süslemeğe çalışıyor !

Kümeyi boz renkli bir şose ikiye ayırmış . Solda meydanı çökertmek ister gibi abanmış hantal tavur'u hükümet konağı , altında yeşil bahçesile çirkinliğini saklamak isteyen hapisane ve jandarma dairesi , üstte yolun kıyısına avlusunu vererek uzanmış orta mektep . Onun ilerisinde bilmem ne maksatla şosedan kaçırılmış ve yeni bitmek üzere olan muazzam muallim mektebi , kasabanın en büyük binası olduğunu biliyormuş gibi mağrur bir eda ile kurulmaktadır !

Şosenin sağında Belediye dairesi , kütüphane , daha yokarda bankanın isticar ettiği bir iki bina , hükümetin tam karşısında , evvelki şoseye amut , diğer bir cadde , iki tarafında yeni dükkâanlar , ucunda asma bir köprü :

Niğdenin bütün iktisadî hayatı işte bu çarşıcıkta tenefüs eder .

Müstatilin ortasındaki bu geniş meydanın diğer yerleri hep mezarlık . Hem bu mezarlar iki defa ölü : bir defa

mezar olduğundan , sonra da yapılan mezarlar harabeye döndüğünden . Hepsinin ne topraklarında kambur kalmış, ne taşlarında ayakta duracak derman . Ölüm ki çökdüren bir kudrettir, halbuki burada çöken birer aciz . Bu ölümler hayatlarının geçişini o kabirlerin altında durdurdular, fakat üstlerinden dirilerin geçişini durduramıyorlar : çürüyen ölümlerin üstü yürüyen dirilere birer cadde olmuş . Çiğnenen eslâfe mi, çiğnenen ahlâfa mı acırsın ? Her halde ikisine de yazık !

Bu geniş mezarlık meşherinini üst tarafında bir türbe var ki hem o ölüm sahasına bir teselli, hem Niğdeye ebedi bir şereftir . Selçuk mimarisinin ölmez dir bediası olan bu Hatuniye türbesile o mezarlıklar arasında çok tezatlı bir kucaklaşış var . Bir defa o mezarlıkların yedi senelik olanları bile ölü gibi yere serilidir, halbuki yedi yüz sene yaşayan bu türbe hâlâ dipdiri; sonra o mezarlıkların taşlarındaki "hüvelbaki ..." ye rağmen onlarda fenayi, bu türbenin bir dantel gibi narin nakışlarında ise bakayı okudum .

Mütemadiyen ölüme bakmak yarı ölmek demektir . Niğdenin üç tepesi de mütemadiyen bu mezarlıklara bakıyorlar . Garp , mezarlıkları şehirden uzakta yapar , göz-

lerinin dünyaap oluşu bundan, Şark ise mezarı gözünden ayırmaz , onun için ahiret gözündedir . Lâkin Niğdeliler artık bu mezarlıkları oradan kaldıрмаğa başladılar . Arsalar Belediye tarafından müzayedeler ile satılmaktadır : Bu , inkılâp sayesinde oluyor . İnkilâbımızın garp gibi bize dünyayı gösterdiğini Niğdenin mezarlıklarından dahi anladım !

Üç tepe ortasındaki o geniş düzlük vaktiyle hiç te böyle değilmiş . Bütün mazimizin en hakiki âlimi olan meşhur Kâtip Çelebi « Cihannüma » sında anlatıyor : şehir ortasında vasi bir meydan , suları fırvan , koyu gölgeli sayısız çinarlar . Bu meydan bütün halka mesiredir ( 4 ) Tevekkeli suya hayat dememişler . Oradan su çekilince orayı hayatın zıddı olan memat kaplamış !

Sağdaki Alâettin tepesi : eski Niğde asıl oradadır , ve şimdi Niğdenin eskisi de orada olduğu gibi ! kümbetli kubbeleri aşağıdan bakılınca yosun tutmuş üç takye gibi görünen Alâettin camii , bu en kadim abide orada . Sonra onun şişman fakat musanna minaresi . Şurada burada bakıye kalmış kale duvarları , su yerine tarih akıtan Hatir oğlu çeşmesi , daha aşağıda nakış ve hakkın bir mahşeri gibi dilber Sungur camii , mahreci bu camiiye açılau

muhteşem ve üstivani bedestan . Eski Niğdenin bütün bu bergüzarları o tepeye nasıl şerefse Niğdenin eskisi de oraya hicaplı bir melâldür :

Daracık , üklüm büklüm sokaklar , çukurlarında seke seke rakedilmeden yürünmeyen kaldırımlar , kepenkleri çürümüş birer izbe gibi dükkânlar , ve dükkân şekline girmiş pejmürde konaklar ... Yeni Niğdenin bu eskiliklerinden eski Niğdenin o taş eserleri bile çıkırıyor sandım !

Halbuki yine Kâtip Çelebinin anlattığına göre eskiden burası müstahkem bir mamure imiş : üç katlı kale şehri baştan başa ihate ediyor . Büyük bir kaya üzerinde İstanbuldaki Eskisaray kadar büyük ve kâfirî bir kale . Şehir tarafından bakılınca minare kadar mürtefi görülüyor . Bunun ortasında üç harmanlık yer kadar ikinci bir kale . Birinciden daha yüksek . İçinde kalecileri , muhafızları var . Kale duvarı üstünde büyük evler de yapmışlar... (5)

Kaşki bize bunları öğretmeseydin , ey Kâtip Çelebi , şimdiki tepenin harabesine bakınca hüznümüz bu kadar artmıyacaktı !

Müstatilin sol dil'ini teşkil eden Kayabaşı tepesi ise hep-sinden daha uzun . Bütün göğsünü evlerle örtmüş . Ortalarında şişman endamı , hantal irtifai , ve mihraplı çıkıntısı

ile kilise olduğunu söyleyen ve bu semtin vaktiyle Rum mahallesi olduğunu bildiren bir bina . Mübadelede her yer gidene mukabil gelen gördü . Halbuki burada giden gitti , fakat kelecek gelmedi . Bu sebepten o vakit parlak camlariyle cin gözleri gibi ışıldayan bütün o evler şimdi camsız pencereleriyle cansız birer ölü gözü gibi karanlık birer çukurdur !

Şarl Teksienin anlattığına göre o Kaya başında birinci sultan Ahmedin bir kızı metfunmuş . Bu kız Silif ke tarihiyle hacca gidiyormuş .

Hastalanmış , burada ölmüş , cinlere avuç fallarına inanır , evhamlı bir prensesmiş !

Niğdelilerden merkadini sordum , bilen olmadı . Kaşki her ceahlimiz böyle zararsız olsa !

Müstatilin arka dil'i olan Tepeviran'a çıkıyorum . Burası Niğdenin eşraf mahallesi . Cihannüma burayı « asıl şehirden hariç bir mahalle-i azime » diye tasvir ediyor . Sokaklar bermutat dolambaçlı , fakat bütün kârgir evler hep bahçeler içinde , bu semte yeşil tepe demek daha doğru . Hem şehir , hem sayfiye gibi bir yer . Tepenin en üstündeki Kaydırak kayalığı denen mevkiden Niğdenin umumi panoramasına bakıyorum :

Bütün belde hakî renkli bir

buğu içinde gibi . Beldenin tış çerçevesini teşkil eden iki taraftaki iki dağ silsilesi hakî , umumiyetle kârgir olan evlerin taşları hakî , çoğu damla örtülü binalar arastudaki bazı evlerin solğun renkli kiremitleri hakî , öyle sandım ki hakî rengi bir toz yapıp bütün kasabaya serpmişler , ve yahut bir gaze yapup bütün kasabayı hakî renkle örtmüşler !

Bu umumî hakî renge yeşil ne güzel yakışıyor . Deve tüyü rengi bir mantoya takılmış yeşil birer düğme gibi kasaba evlerindeki ağaçlıklar o hakîliği beneklerken kasaba haricindeki yeşillikler yer yer , ve kol , kol bazı tarafta bir göl gibi , bazı cihette bir nehir gibi feyyaz bir mebzuliyetle bütün etraf ve civarı zinetliyor : anladım ki Niğde kendisinden ziyade çerçiveleriyle güzeldir .

İşte solda Deney , yeni ismi yeşil burç , eskiden çok mamur , şimdi kısmen metruk fakat havası yine ciğerlere bir şifa gibi giren zemzemeli semt . Daha ötede Gümüş köyü , yeşillik dağın eteğinden bir menba gibi fırlamış , ve büyük bir havuz gibi hareli . karşıda dağla kasaba arasını zümretleyen karşı bağlar ve bahçeler . Daha sağda ve uzakta kemerhisarın iphamlı yeşilliği . Beride ,

Niğdenin şimalini örten dağın sırtına yer yer , büyük birer mühür gibi yeşil mürekeple damgalanmış sıra sıra köyler . ve nihayet işte kayabaşı arkasındaki dere , Niğdenin hayat damarı olan bereketli dere , orada suyun aktığını görmüyorum , fakat ne zarar pembe yanaklı mahsulleriyle elma ağaçları orada tuğyane gelmiş bir nehir gibi akıyor !

Niğdeyi çepçevre ihate eden bütün o yeşillikler zümrüdin birer hamaildir . Uzun asırların tunçlaştırdığı esmerin hakî renkli belde , o hamaileri , haklı bir gaza neticesi kazanılmış birer rütbe nişanesi gibi kuşandı . Ve hakikaten Niğdeliler kâfi gelmiyen su ile mücadele ederek , çok kerre suyun başında kavgalara tuşarak , o yeşillikleri çok emekli birer gaza gibi kazandılar .

Lâkin ne iç belde , ne tış çerçeve , vatanın hiç bir tarafında göremiyeceğin bir manzaraya şahit olmak istiyorsan asıl en tış çerçeveye bak: solda , çok uzaklarda , iki sivri zirvesiyle Erciyas , vatanın dört bin metroluk bu en yüksek irtıfâ , sanki başka bir âlemdeymiş gibi , mesafeleri belâdereken sana bakıyor !

Sağda , bütün vatanın şark ve cenubunu , bükülmüş bir d rsek gibi kucaklayan Torosların en haşmetli manzarası ,

cenubî Anadolu tarihinden yapraklar:

1

**mazide adana**

15

**Mısırlı İstilâsı**

— 2 —

Mısırlı İbrahim Paşa Gülek buğazını ele geçirdikten sonra bütün ordusu ile Konyaya doğru yürümeğe başladı . Osmanlı saltanatı da sadrazam Mehmet Reşit paşa kumandasında 60 bin kişilik bir orduyu Mısırlılar üzerine sevkeyledi . Bizim ordu Mısır pişdarlarını mağlûp ederek Konyaya vardı . O sı-

uç bin beş yüz rakımlık ulviyetiyle , titrek bir mavilik altında örtülü , dalga dalga mütehaccir bir hareket gibi durmaktadır !

Toros Akdenizden gelen ılık havayı geçirmedir . Erciyas karlı sırtlarını yalayan rüzgârı gönderiyor . Niğde neye yalnız baharla kıştan ibaret ? Ve yaz ortasında bu serin bahar rüzgârı nedendir ? Ey Niğde , elinden iki mevsimi bu iki dağ çaldı !

Dağlar ki sebatın kudretidirler , Torosla Erciyas ki vatanın en kudretli iki sebatıdır . Bu en mürtefi iki sebat birbirlerini görüyorlar mı bilmem , fakat ikisinin ortasında ben her ikisini de görmekteyim . Binaenaleyh onlar gözlerimle yekdiğerinde birleşti . Tepe-

rada çok kesif bir sis çöktü . Bizim ordu araziye iyi bilmiyordu . Sol cenahımızda süvariler fazla açıldı . Piyademizin solu ile süvari kuvvetleri arasında büyük bir boşluk vücudunda gelmişti . Mısır ordusundaki Fransız Süleyman paşa , sis kalkar kalkmaz bu boşluğu görünce vaziyetten istifade etti

viran sırtlarından bakan gözlerimin bu nailiyeti bana o dağların irtifakı kadar yüksek bir mazhariyet geldi !

**İsmail Habip***Mehazlar :*

(1) Elisée Reglus [ Elize Reglüs ] , Nouvelle géographie universelle [ yeni cihan coğrafiyesi ] C — 9

(2) Mükrimin Halil , "Marş Emirleri" Türk tarih encümeni mecmûası N 5 (82)

(3) İbni batuta , meşhur seyahat name , mütercimi Mehmet şerif .

(4) Katilb Çelebi , "Cihan-nüma"

(5) " " " "

(6) Şarîl Teksiye , "küçük Asya" mütercimi Ali Süat

cenubî Anadolu tarihinden yapraklar:

1

**mazide adana**

15

**Mısırlı İstilâsı**

— 2 —

Mısırlı İbrahim Paşa Gülek buğazını ele geçirdikten sonra bütün ordusu ile Konyaya doğru yürümeğe başladı. Osmanlı saltanatı da sadrazam Mehmet Reşit paşa kumandasında 60 bin kişilik bir orduyu Mısırlılar üzerine sevkeyledi. Bizim ordu Mısır pişdarlarını mağlûp ederek Konyaya vardı. O sı-

uç bin beş yüz rakımlık ulviyetiyle, titrek bir mavilik altında örtülü, dalga dalga mütehaccir bir hareket gibi durmaktadır!

Toros Akdenizden gelen ılık havayı geçirmedi. Erciyas karlı sırtlarını yalayan rüzgârı gönderiyor. Niğde neye yalnız baharla kıştan ibaret? Ve yaz ortasında bu serin bahar rüzgârı nedendir? Ey Niğde, elinden iki mevsimi bu iki dağ çaldı!

Dağlar ki sebatın kudretidirler, Torosla Erciyas ki vatanın en kudretli iki sebatıdır. Bu en mürtefi iki sebat birbirlerini görüyorlar mı bilmem, fakat ikisinin ortasında ben her ikisini de görmekteyim. Binaenaleyh onlar gözlerimle yekdiğerinde birleşti. Tepe-

rada çok kesif bir sis çöktü. Bizim ordu araziye iyi bilmiyordu. Sol cenahımızda süvariler fazla açıldı. Piyademizin solu ile süvari kuvvetleri arasında büyük bir boşluk vücud gelmişti. Mısır ordusundaki Fransız Süleyman paşa, sis kalkar kalkmaz bu boşluğu görünce vaziyetten istifade etti

viran sırtlarından bakan gözlerimin bu nailiyeti bana o dağların irtifai kadar yüksek bir mâzhariyet geldi!

**İsmail Habip***Mehazlar :*

(1) Elisée Reglus [ Elize Reglüs ], Nouvelle géographie universelle [ yeni cihan coğrafiyesi ] C — 9

(2) Mükrimin Halil, "Maraş Emirleri" Türk tarih encümeni mecmûası N 5 (82)

(3) İbni batuta, meşhur seyahat name, mütercimi Mehmet şerif.

(4) Katilb Çelebi, "Cihan-nüma"

(5) " " " "

(6) Şarl Teksiye, "küçük Asya" mütercimi Ali Süat



Mısır ordusunun bizim süvari ile piyade arasındaki bu boşluğa hücum etmesini İbrahim paşaya tavsiye eyledi. İbrahim paşa şiddetle boşluğa savlet etti . Süvarimiz bozuldu . Sadrazam ve serdarı ekrem Mehmet Reşit paşa esir düştü . Mısırlılar parlak bir zafer kazanmışlardı . [1833] (1)

Ahmet Rasimin tarihinde de Konya harbi anlatılırken bizim ordunun 60 bin mevcutla Mısırlılara hücum ettiği , akşama kadar muharebe yapıldığı halde bir netice çıkmadığı , nihayet Osmanlı askerinin süngü takarak göğüs göğse süngü hücumu ile Konyaya girdiği , fakat serdarı ekrem Mehmet Reşit paşanın fazla şecaatından ileri atıldığı , sis ve dumandan şaşırarak kendi askeri zanniyle bir bölük Mısır süvarisinin içine düştüğü , ordu kumandanı esir olunca bizim ordunun da inhizama uğradığı anlatılıyor . (2)

Konya harbinden sonra artık saray ve Babıâli büsbütün ne yapacaklarını şaşırıyorlar . Geçen nüshamızda zikredilen meşhur klavyacı Reuf paşa sadrazam oldu . Halbuki öyle vahim bir zamanda çok cesur , iradeli bir kimsenin iktidar mevkiine gelmesi lâzımdı . İnadına etliye sütlüye karıştıran , yalın , derviş meşrep , kendi halinde bir zat olan Reuf paşa sadrazam yapıyordu . (3)

Konya zaferi Mısırlılara artık bütün Anadoluyu açtı . İbrahim paşa kollarını sallayarak İstanbula kadar ilerleyebilirdi . Nitekim öyle oldu . Hiç bir harp yapmadan Kütahyaya kadar yürüdü . Hiç bir şehir Mısır ordusuna karşı mukavemeti aklından geçirmiyordu . Bilâkis

Mısır ordusu memnuniyetle karşılanıyordu . Mısırlılar gayet iyi propaganda yapmayı becermişlerdi . Anadoluyu istilâ eden Mısırlılar kendilerini islâmiyetin halâskârı gibi gösteriyorlardı : “ İslâmiyet tehlikede idi . İstanbulda bir takım alçaklar Padişahın etrafını almışlar , dini devletli mehvediyorlardı .” (4)

Zaten halk Osmanlı saltanatından ne iyilik görmüştü . Bu yeni gelen kuvvet te islâm ve Türktü . Kendi dinindendi ve kendi dilini konuşuyordu . Hem Vehabileri bile bu yeni gelen kuvvet tepelememiş miydi? İşte islâmiyetin bir halâskârı gibi karşılanan İbrahim paşa , bir düşman arazisi içinde değil , bir müttefik ölkesinde gibi huzur ve emniyet içinde yürüyerek Kütahyaya vardı .

Konya harbinden sonra Fransa hükümeti tavassuta kalktı . Suriyeyi Mısırlılara vermek suretile iki hükümeti barıştırmak istiyordu . Bu harp zaten Mısırlıların Suriyeyi istemesinden ileri gelmemiş miydi? Suriye verilecek , mesele halledilecekti . Fakat İbrahim paşa bu kadr harpten ve zaferden sonra artık yalnız Suriye ile iktifa edemezdi . Aynı zamanda Adana ve havalisini istedi . Toroslara kadarki arazi Mısırlılara verilmeliydi . Ayrıca Fırat ve Dicle havzasından da bir miktar arazi talep eyledi . O bir taraftan bunları istiyor . bir taraftan da Kütahyaya yürüyordu . (5)

Kütahyaya varınca sultan Mahmudu büsbütün telâş aldı . Mısır ordusunun İstanbula ilerlemesine mani olmak mümkün değildi . Tacü tahtını düşünen saray bu Türk ve islâm

kuvvetine karşı tuttu Ruslardan istimdat etti . Rusya derhâl İstanbula bir donanma gönderdi . Fransa tekrar araya girdi . Bir taraftan Rus donanmasının çekilmesini istiyor diğer taraftan İbrahim paşayı Kütahyadan geri göndereceğini temin eyliyordu . Rus donanması bir defa geldiği için çekilmedi, Mehmet Ali paşa da Fransanın tekliflerini reddetti . Bu suretle Fransa tavassutu hiçe endi . Saray daha telâşla Rusların kucağına atıldı . Rusya donanmaya ilâveten bir de ordu gönderdi . Gizlice saray ve Rusya meşhur "Hünkâr muahedesi" ni aktettiler . Bu muahede ile biz Rusyanın mahmisi ve Ruslar bizim hamimiz oluyordu . Devletin istiklâlini Ruslara vermiştik . Bogazları diğer devletlere karşı kapamayı taahhüt ediyorduk . Diğer devletler de bunun üzerine telâşe düştüler . Mesele beynelmilel bir şekil aldı . Mehmet Ali paşa da baktı ki bu şerait dahilinde İstanbula girmek mümkün değil , Osmanlı saltanatı ile itilâfa râzi oldu . Kütahyada bir şartname kaleme alındı . Bu şartname mucibince Suriye ile beraber Adana sancağı da Mısırlılara veriliyordu . (1240) (1833) artık Adana resmen de Mısıra geçmişti . (6)

Mehmet Ali paşa bu muahede sayesinde Suriyeye , Halebe , Adanaya malik oldu . Fakat hangi ihtirasa bir hudut vardır? Kendisi kavi , Osmanlı devleti zaif idi . Osmanlı saltanatını büsbütün yıkarak onun yerine kaim olmak istiyordu . Bu itibarla Adana ve Halebe yerleşen İbrahim paşa tedarikâtına hararetle devam ediyordu .

Öte tarafta sultan Mahmut

ta Mısırlılardan yediği dayağı bir türlü hazmedemiyor , mutlaka intikam almak için hazırlanıyordu . Binaenaleyh Kütahya şartmamesine karşı her iki taraf ta riyakâr bir yaziyet almıştı . Bu şartname her iki cihetin hazırlanması için calı bir mütareke mahiyetinde idi . Suriye ve Adanada yerleşmek isteyen Mısırlılara karşı Suriyeliler yer yer isyan gösteriyorlardı . Mısır ordusu onların tenkilinde oldukça müşkülâta maruz kaldı . Bu hadise de bizim tarafı ümide düşürüyordu .

Padişah iki büyük ordu ihzarına başladı . Biri sivasta diğeri Konyada hazırlanıyordu . Sivastaki ordunun kumandanlığına Çerkez Hafız paşa tayin edildi . Konyadakinin de başına Hacı Ali paşa geçti . Birinci ordu Halep üzerine, ikinci ordu Adana üzerine yürüyecekti . Halepte karargâh kuran İbrahim paşa da bizim bu istihzaratımızdan pekâlâ haberdardı .

İbrahim paşa evveleminde Toros gerilerinde ve Halep önlerindeki hududunu tabiye noktai nazarından" takviyeye başladı . Adana kendi elinde idi , fakat Kozan oğulları Adana üstünde bir çivi gibi duruyordu . Kozanın "şarki" ve "garbi" diye ikiye ayrıldığını evelce zikretmiştik .

Asıl mühim olan garbi Kozanın ağası olan Ali bey de Çadırcı Mehmet denmekle maruf olan oğlu tarafından idam edilmiş , ve Çadırcı Kozan beyliğini ele geçirmişti . İbrahim paşa bu Çadırcı Mehmet üzerine mühim bir kuvvet sevk eyledi . Mısırlılar "Sis" i aldılar . Kozan dağlarına tırman-

mağa başladılar . mahsus çekilen Çadırcı Mehmet Mısırlılar üzerine bagteten hücum , ve Mısırlıları fena halde münhezim etti . Osmanlı devleti , zaten kendine âsi olan , Çadırcıyı , bu zaferinden dolayı mecburen takdir eyledi . Lâkin Çadırcı kazandığı galebe ile büsbütün mağrur , Osmanlı sultanı için dedi ki :

— Annim oğlu ( yani Osmanlı hanedanı ) bunca memaliki avucuna almış , bir avuç Kozan da bana çok görmeme li ! (7)

Bu yaramaz , babâ katili , ele avuca sığmaz Çadırcı Mehmet , yırtıcı kuşun ömrü az olduğu gibi , çok yaşamadı , ve fatında yerine biraderi Ömer ağa geçti . Bu çadırcının zıddına , halim , selim , kendi halinde bir zattu . Mısırlılar bunun zamanında Kozandan bir tehlike görmediler .

Lâkin mesele yalnız Kozan değildi , Payas , Maraş , bilhassa Gavurdağları meseleri de vardı . Payasta “ Küçük Ali oğulları ” nın nasıl bir emaret kurduklarını bundan evelki fasılda görmüştük . Adana valisi Bilâni Mustafa paşa Payas emiri Dede beyi tedip , idam , ve Payas sancağını Adanaya ilhak ettikten sonra Dede beyin küçük biraderi Mustuk bey pek küçük olduğundan o badire esnasında karılar arasında saklanarak yakayı kurtarmıştı . Büyüünce meydana çıktı . Ecdadının sancağını ele geçirdi . Mısırlı istilâsı başlayınca Mustuk bey İbrahim paşaya karşı harbe

kalktı , muvaffak olamadı . Uyuştur , mısırlılara köle olmak işine gelmedi , Osmanlı tarafına geçti . tekrâr gidip İbrahim paşaya dehalet eyledi . mısırlılar Payası kat'i olarak aldılar . (8)

İbrahim paşa ondan sonra Maraş almağa kalktı . Maraş mutasarrıf meşhur Süleyman paşanın elindedi . Cesur , gayyur bir zat . Maraşı kürtarmak için Kozan oğullarına dehalet etti . onlardan imdat alıp Mısırlılarla çarpışacaktı , Kozan oğlu aldırmadı . Süleyman paşa bunun üzerine Gâvur dağlarına geçti . Oradaki ulaşı Türk ağalarından “ Karayigit ” oğluna dahil düştü , ondan aldığı yardımla Maraşı istirdat eyledi . Hatta İbrahim paşanın Ayıntaptaki taburları üzerine de savlet ederek o kuvvetleri de münhezim eyledi . (9)

İbrahim paşa asıl belâya Gâvur dağlarındaki Türklerle uğraşırken çatmıştı . Daha temkinli olan babası Mehmet Ali paşa , zaten ona mısırdan ordu ile hareket ederken şu nasihatı vermişti :

— Oğlum İbrahim , dağlar ile ovaların ahvalini fark ve temyiz et , dağları nazarı ehemmiyette tut . (10)

Lâkin İbrahim paşa ya bu nasihatı unuttu , yabut ehemmiyet vermedi , Gâvur dağındaki Ulaşlı Türklerin üzerine sefer açıp harekete geçti . Gâvur dağının en mühim aşireti Ulaşlı Türklerdi . Bunlar çok cengâver , dağlara tamamen hakim , gayet mert insanlardı . Aşiret dört ağalığa münkasme-

di . Bu ağalar Kara yigit oğlu, Kaypak oğlu , Cenit oğlu , Ali Bekir oğlu idi . Her biri bir hanedandı , Ağalıklar kendilerine tevarüsle intikal ediyordu . Hepsi de müstakildir . Osmanlı devletini filân tanıdıkları yoktu . İçlerinde en kuvvetlileri Ali Bekir oğlu idi ; İbrahim paşa işte bunların üzerine yürüyordu .

Bir çok cebel bataryaları ve büyük bir fırkai askeriye ile harekete geçti . Gâvur dağı eteklerini aldı . Rast geldiği müteferrik Ulaşlı aşiretlerini tenkil ederek Yarpuzaya vardı . Burası vaktiyle Cebelibereket merkezi idi . İbrahim paşa orada ordu kurdu . Ve Ali Bekir oğlu üzerine yürümeğe başladı . Türk ağası mahsus Mısır ordusunu istediği yere kadar çekti . On dan sonra her taraftan mısırlıları ihata eyledi . İbrahim paşa neye uğradığını anıyamadı . Ulaşlı Türklere esir olup gidiyordu . Ne kadar parası, cephanesi, malü menali varsa hepsini Ali Bekir oğluna verdi . Onu güç belâ ikna ederek mütareke yapup barıştı ve rüç'atla hayatını kurtarabildi . (11)

İşte bütün Osmanlı devletini sarsan İbrahim paşa, Gâvur dağlarında sadece bir Türk aşiretine böyle feci surette mağlup olmuştu .

İbrahim paşa Kütahya şartnamesi ile meşhur ve muazzam Nizip harbi arasındaki istihzarat zamanında Ayıntabı da alarak vaziyetine lâzım gelen emniyeti verdi . (12)

Bu şehrin alınması kendisi

için mühimdi . Ayıntap bu suretle Halebin emniyetini temin ediyordu . Bizim Sivastaki Hafız paşa ordusu da harekete geldi . İbrahim paşa da Ayıntaptan harekete geçti : Artık meşhur Nizip harbi başlıyor .

## Sevük Tekin

### Mehazlar :

(1) Rıza Nur , Türk tarihi , C—10 S—565

(2) Ahmet Rasim , Resimli ve haritalı Osmanlı tarihi

(3) Abdurrahman şeref, Tarih müsahabeleri

(4) Rıza Nur , Türk tarihi

(5), (6) Ahmet Rasim, Osmanlı tarihi

(7), (8) , (9) , (10), (11) Ahmet Cevdet paşa , Maruzat , Türk tarih encümeni mecmuaları .

(12) Ahmet Rasim , Osmanlı tarihi .



Halk edebiyatından tetebbüler :

## İzzet Efendi conku

—2—

Mecmuanın 45 inci sahifesinden sonra meşhur kâninin arka arkaya on kadar gazeline tesadüf ediyoruz . Kâni malûmdur ki bütün divan edebiyatımızda tek başına kalmış zeki bir tebessümdür . Eski edebiyatımızın en çok bilmediği şeylerden biri de gülmektir . Beş altı asırlık o edebiyat tam manasiyle mizahdan mahrumdu . Vakıa hiciv yazarlar vardı , lâkin hicivler müstehcen birer sögmektir . o hicivler tebessüm etmiyor keskin dişlerini gösteren birer av'ava gibi s r tıyordu . Dâhi denebilecek Nef'inin • Sihamı kaza • sı bile dolgun birer küfürden ibarettir , İşte bütün o edebiyat içinde hak ki « hezl » i Kâni gösterdi . Beş altı asırlık bir zamanın ya methedüp eğilen, ya küfür edüp yumruk savuran kafile kafile şairleri arasında o, silinmez bir tebessüm gibi duruyor .

kırk yıllık kâni olur mu yani! sözü bile onun hayatından kopup bütün halkın hafızasına nakşedilmiş bir meseldir . Mecmua sahibi İzzet efendi kâniye mühim bir mevki ayırmakla hem onu takdir ettiğini gösteriyor , hem de bizi

kâninin malûm olmıyan bazı gazellerinden haberdar isdiyor :

Şartı kavisi vadi visalin, edasıdır  
Yohsa firak , âşika canı cez-  
asıdır

diye başlayan bir gazelindeki şu beytte , o devrin edasına ve o edebiyatın müeddasına göre , bakınız ne ince bir zevk<sup>1</sup>, ve ne iğneli bir istihza var :

Hirmanı tavfı kâbei didar elem  
verir  
Yohsa mücaviri harem olmak  
safasıdır !

İşte selis ve oynak diğer bir gazel :

Meh cebinim her kaçan ansız  
gelür

Kalıbı rahat bana cansız gelür  
Müjdeye peykânlar eyler şitap  
Okların herbar peykânsız gelür  
Haside iğvayi divi nefsi pes  
Dinsizin hakkından imansız  
gelür

Kalbe cemiyetle gelmez şahsi  
gam

Kim nedimi şah divansız gelür  
Hazır et erkânı işi bezmi sen  
Belki saki bezme erkânsız gelür  
Dehirden her gün nice dâna  
gider

Bezme her gece bir iz'ansız  
gelür !

Olsa da peymanci peyman şik-  
kest

Kâniya ol şuh peymansız gelür.

Divan edebiyatımızın en sevdiği şiir vadilerinden biri de hikmetfuruşluktur . Hikmet ki kendisi kurudur , onu satanlar hiç çekilmez , eğer o kuru hikmetleri yumşatmayı bilmezse . Halbuki Kâni hikmet edasına bürünen fikirleri raksettirerek yürütmektedir . Onların hakimane edasına rağmen her beytte dudaklara bir tebessüm çizilmesi bundandır :

Zevki vıslat aleddevam olmaz  
Neş'ei nuşi mey müdan olmaz  
İstemezler şehidi aşka diyet  
Şer'i vahdette intikam olmaz  
Kat'ı râhu meram chven idi  
Tevseni tündi çarh ram olmaz  
Ruhperverler istemez kalıp  
Kâniya rahı aşka cam olmaz .

## §

Dudi âh eyler eser yare ne ha-  
cet eşkime  
Meclisi tatir eder anber gülâp  
olmazsa da  
Fikri lâlinle gunude supha dek  
divane dil  
Bir şekerle eğlenür biçare hâb  
olmazsa da !  
Dersi aşkı talibi vaslı hatından  
bahşedüp  
Hayli kaylûkal eder kâni kitap  
olmazsa da

Mecmuayı üç dört yaprak çevirince mesnevi tarzında uzun bir manzumeye rasgeliyoruz . Manzumenin kaili meçhul . Fakat mevzu tuhaf ve dikkate şayandır . Tarifi kâtip , tarifi zarif , tarifi âşık , tarifi tiryak . . . gibi serlev-

halarla üçer dörder beytte bir takım tarifler yapıyor . Meselâ kâtipler , yani hattatlar o zamanda tabii gayet itibarda idi :

Nedir bildin mi kâtibler cihan-  
nda  
Ki gayet muteberdir bu zama-  
nda

Gehi hattı gubari nescederler  
Gehi yakut resmin feshederler

O zamanlar « zarif » kime-  
derlermiş biliyor mısınız ? ba-  
kınız :

Ne dir bildin mi âlemde zarifi  
Ki olmıya anı hergiz herifi  
Geye dülbendi daim muharref  
Ola evzau etvarı mükellef  
Zerafetle kula halk içre işhar  
Okuya daim ebyat ile eş'ar !

Bu manzumede en dikkate şayan olan « tarifi ehli mansup » tur . Bizim « ehli munsap » dediğimiz ekâbir o zaman nasıl telâkki edilirmiş , ve yüksek munsaplara çıkanlar nasıl yaşarlarmış ? Üç dört beyt içinde o manzume bize zamanın o telâkkisini gösteriyor :

Nedir bildin mi sen âlemde  
mansup  
Önünce yürüye bir iki mahbup  
Mülâzimler ola karşuda kaim  
Yiye vü içe suhbet ede daim  
Simau çengü kanun ola hali  
Yelâ yellâ yelâ yellâ yelâli !

Mecmuada bir de « Sabit Ali efendi » nin « Berbername » si var . Bizim eski divan edebiyatının bariz vasıflarından biri de « lâahlâki » oluşudur . o edebiyata « ahlâksız » denemez , çünkü ahlâksızlık

için bir şeyin aklâka münafi olduğunu bilerek yapmak lâzımdır , halbuki şeriatla ne kadar ahlâksız addedilen şeyler var ki o edebiyatta mübahdı . Şarap orada haram , burada helâl , gulâmcılık orada seni burada meziyyet . İşte Sabit Ali efendi de o « berbername » yi sıkılmadan yazmış , Necmua sahibi meşahiten İzzet efendi de sıkılmadan onu kitaba geçirmiş , kim bilir ne kadar kari de sıkılmadan onu okuyup durdular . Eski devri daha ahlâklı zanneden gafiller yalnız bu risaleciği okusunlar . o zaman maziden burunlarını tıkayarak kaçarlardı !

Nanzumenin :

Nakleder Çorluda bir kâşifi raz  
Bir civanpare vü dildade nüvaz  
Eli öz ağzı düz berber idi  
Eli ağzına uyar dilber idi

diye başladığına göre manzume sahibi Çorlu ile alâkadar olsa gerek . Zaten kendisinin taşralarda bulunduğu mecmuadaki müteaddit , ve oldukça güzel , gazellerinde , hep kıymefinin takdir edilmediğinden şikâyet edip durmasıyla de anlaşılıyor :

Sabit de ne mazmun düşürürdü dahi amma  
Bir marifetin kadri bilinmez yere düşmüş

§

Benden nasihat ister isen kalk  
Sabita

Kâlâyi marifet bilinür bir diyare düş.

« Berbername » de devrin âdat ve ahlakıyatı itibariyle çok ibret alınacak seyler var . Bir defa berberler , bizim zannettiğimiz gibi , yalnız tıraş etmezlerdi . Onlar bir nevi doktor , bir nevi dişciydir :

Müptelânın çoğunu sındırdı  
Kimi şise , kimi diş çektiirdi .

Hem bu marifetli berberin müşterileri kimlerdi biliyor musunuz ? koca kavuklu vâızlar , uzun cübbeli kadılar , geniş sakallı şeyhler :

Berber iskemlesi kürsü oldu  
Şeyhü vâızla ahibba doldu  
Etti dükkânına ol şuhu zarif  
Kırşehir vâızı rişinden lif !  
Saçlı şeyh oldu havaya mağlûp  
Nola kisuların etse çarup !  
Kadıya cuma idi yevmi tıraş  
Eyledi hafta sekiz aşkını faş !

İşte bü müşterilerden biri evde can çekişen bir hastanın kanını aldırarak bahanesile berberi eve davet ediyor , ve orada pusu kuruyorlar :

zavallı edebiyat !

Berbernameden sonra « Sebzî » namında bir şairin oldukça güzel bir koşması var :

Aşkın eşigine basahm ayak  
Efsane sevdayı gönülden bırak  
Ciğerim pür hundur kana müstagrak  
Gözlerim lâlı piyale dönmüştür

\*\*

Halâs olamadım aşkın darından

Kimseler düşmesün ayrı yarın-  
den  
Ruzu şep senin intizarından  
Büküldü kametim dale dön-  
m-  
üştür

Bir iki sahife sonra Şemsi Paşanın bir gazeline tesadüf ediyoruz. Eğer bu İsfendiyar oğullarından meşhur Şemsi paşa ise bu gazel daha bir kat ehemmiyet kazandı demektir. Malûmdur ki Osmanlı hanedanı kastamonudaki İsfendiyariler hanedanını da mağlûp ve onların ülkesini de ilhak ettikten sonra o sülâleden Şemsi paşa osmanlı saltanatı sarayının en nafiz vezirlerinden olmuş, lâkin kendi sülâlesini mahveden bu saltanattan intikam almak için gizli- den gizliye yapmadığı fenalık bırakmamıştı. Tarihin ri- vayetine göre padişahları ilk rüşvete alıştıran bu Şemsi paşadır. kendisi aynı zama- nda şuaradan idi. Bu gaze- lin ona ait olduğu muhakkak gibidir. Bir defa mecmuada gazele yapılan üç dört nazire de mezkûr. Bu asıl kailin ehemmiyetini gösterir. Sonra gazelde hizmetinden bahset- tiğine göre ricalden olduğu- nu ima etmiş oluyor :

Zahida vakıamı söle ya tabir  
nedir  
Hizmetimde bileyin b en dahi  
taksir nedir  
Pirim ol perdei pindarımı ka-  
ldır göreyin

Kalmıyam ben ikilikte bileyin  
bir nedir  
Arifin hak nazarı toprağı  
altın eyler  
Talibin bu ameli ettüğü iksir  
nedir  
Olacak hot ezel olmuştur ana  
çare veli  
Ya bu insanı zaif ettüğü tetbir  
nedir  
Nice mesteyledi Şemsiyi görün  
badei aşk  
Bilmedi zevki civan, elemi  
pir nedir.

Conk sahibinin yeniçeri vak'asına ait iki mühim ma- nzumesile çok kudretli halk şairlerinin Cezair türkleri ve destanlarına ait ve mecmua- nın en mühim kısmını teşkil eden şiirleri gelecek nushal- arda karilerimize takdim ed- ezeğiz.

## ELİF HA

### Gelecek nushamızda

K. Kâminin Bahtiyarlık namındaki şiiri.

İ. Habip B. nin Tarihte Niğde makalesi.

Dündar B. nin Adana ikti- sadiyatı hakkında çok kıy- metli bir yazıtı.

Diğer mutat ve muhtelif yazılar.



## TERBİYE YAZILARI

*Mekteplerde ahlâkî terbiye*

—( Rizvan Nafiz B. ef. ye )—

1

Asrî pedagojide ahlâkî terbiyeye bilhassa ihtimam edilmektedir. Mekteplerimizde ahlâkî terbiye nasıl olmalıdır? Bu sâle cevap vermezden evvel memleketimizde ahlâkî terbiyenin tatbik şekilleri üzernde kuş bakışı tenkidî bir göz gezdiriverelim :

2

Ahlâkî terbiyeyi temin emeliyle mekteplerimizde tatbik edilen yegâne müeyyede : « menfi » den ibarettir. Menfi bir prensip : bu ayılışı himaye ve ona teşvik edeceğimiz yerde fenalığı bertaraf etmeyi daha üsün tutuyor , mühimsemiyoruz . Bu prensip tatbikatta başlıca iki manzara arz etmektedir :

1 - Disiplin ve ahlâkî hayat namına her talebe mutlak bir surette fenalıklardan menedilmektedir . Bunu temin için de : talimatın maddelerinden , ahlâk notları , ihraç tart gibi müeyyedelerden istifade edilmektedir . Bu tarz muameleyi kısaca şu suretle ifade edebiliriz : çocuğun ruhunu işlemeden boyunduruk , ikna etmeden esaret altına almak . Bu tarz hareket çocuğu muhit ve hayatın varta-

larına feda ediyor . Biz buna hiç b.r vakit ahlâkî terbiye diyemeyiz .

2 - Mektap ve talebeyi ihata eden fena tesirleri menetmeye çalışırız : sinama filmlerinin kontroli , ahlâka mugayir neşriyatı menî , talebelerin fena yerlerden menî edilmesi v . s bu cümleden olarak kaydedebiliriz .

Talebelerin mektep haricindeki-hatta bazen dahilde bile hareketlerine polis kuvvetiyle müdahaleye kadar ileri gidenleri olmuştur . Talebeler bu sıkıcı otoriteden kurtulduktan sonra ne olacaklar , ne yapacaklar . Cemiyet bu gibilerin yüzünden neler çekecek ? Otoritenler bu cihetleri düşünmek bile istemezler! onlarca zevahir muvakkatan kurtuldu mu , kâfi !

3

yokarıda arzettiğim hareket tarzımızı iki suretle tenkit edebiliriz :

1 - Kanaat ve şura dayandırmayan zecri ve sıkıcı inzibatı muvakkat bir zaman için zahiri , aldadıcı bir sükûnet ve intizam temin edebilir , fakat bu hâl talebelerin ahlâkî hayatlarına son derece muzır

olan ruhi ihtibaslara sebebiyet vermektedir. Doğrudan doğruya talebenin suuru, bilvasıta muallimin iradesinin mudahaleleriyle ihtibas halinde olan fikirler talebeye-muvakkat bir zaman için-istediğimiz tavru takındırır. Halbuki bu gösteriştir, bazı hutkâmi temayüllere dayanan aldadıcı maskeden başka bir şey değildir. Talebenin matâhîteşşuurunda mühtebes unsurlar sinsi sinsi kaynaşır. yakın ve ya uzak bir zamanda aynen ve ya kıyafetini değiştirmiş bir halde şiddetle dışarıya fırlar, hatta bazen antipati ve marazî emmarelerin tezahürüne sebebiyet verirler.

2 - Zecrî muamele talebenin fenalıklara karşı mukavemetini zayıflatıyor; talebeye mühitî fenalıklarla mücadelede yardım edemediğimiz gibi ondaki mücadele kudretini de dumura uğradyoruz.

Bu kadar maruzattan sonra mes'elemizi müspet bir tarzda haletmek imkanı hasıl olmuştur zannederim.

4

Bundan sonra ahlâkî terbiyenin en mühim ruhu talebeyi fenalıklarla temastan men etmek değil-ki buna esasen imkân da yoktur-talebeyi fenalıklarla mücadele ederek galip gelecek bir iktidarda yetiştirmektir. Ahlâkî terbiye

talebeye fenalıklarla kendi kendine mücadele galibiyeti kolaylaştırmalıdır. Bu sistemin eskisine nispeten yüksekliği şurada: fenalıklarla mücadeleyle muallime değil talebenin kendine bırakıyor, muallime gelince o bu mücadelede tale besinin samimi arkadaşdır, o kadar. Buna tababeti misal alalım. Tababetin mevzuu beden, terbiyenin ruh ve cemiyettir. Tababet safi tedbirlerden ziyade vaki tedbirlere ehemmiyet vermek mecburiyetindedir. Tababet her türlü hastalıklardan vücüdün korunmak için uzviyeti mukavemet edecek tarzda takviye etmeye mecburur, fenalıklara karşı da talebeyi ahlâkî salâbet, iradî metanet mütevazın seciye, nefse hakimiyet, feragat, fedakârlık gibi sıfatlara hazırlamamız zaruridir.

sonu vdr

Niğde : Eyup Hamdi

### Hilâl kırtasiye ticarethanesi

En temiz Mektep eşyasını en ucuz fiatla ancak Bedri Beyin hilâl kırtasiye mağazasında bulabilirsiniz. Aldanmamak ve temiz mal almak arzu edenlere tavsiye olunur.

Sahip ve mes'ul müdürü İ. Habip